

СТАТИИ/ARTICLES

УДК 94 : 373-057.87 (497.1) “1891“

Силвана СИДОРОВСКА-ЧУПОВСКА

Институт за национална историја - Скопје

ДИСЦИПЛИНАТА И СМЕСТУВАЊЕТО НА УЧЕНИЦИТЕ ОД МАКЕДОНИЈА ВО КРАЛСТВОТО СРБИЈА ВО 1891 ГОДИНА

Неуспехот од војната со Кнежевството Бугарија во 1885 година имало влијание врз српските политички кругови да го зголемат својот интерес за формирање на едно друштво, преку кое ќе се спроведува српската националистичка пропаганда во Македонија. За реализирање на ваквата аспирација улога одиграло и формираното на Друштвото „Свети Сава“, во август 1886 година, пред кое стоело реализирање на неколку важни задачи и тоа: отворање училишта, школување на печалбарите од Македонија и оспособување на луѓе за учители во соседните области на Османлиската Империја. Во 1888 година Друштвото „Свети Сава“ основало две училишта: Светосавско вечерно училиште и Светосавско подготвително училиште. Првото училиште имало задача да ја шири писменоста меѓу пристигнатите момчиња и печалбарите од Македонија и од Стара Србија, а на второто – да подготвува учителски кадар за српските училишта во тие области.¹

---

¹ Климент Џамбазовски, *Културно-оштетениите врски на Македонците со Србија во текот на XIX век* (Скопје:1960), 184 –185.

Друштвото, освен за образованието, водело грижа и за сместувањето на децата. За таа цел уште во 1888 година бил отворен пансион, а две години подоцна, поради зголемување на бројот на учениците, бил изграден и Дом за помагање и за воспитување на сиромашни и на напуштени деца во Белград. Во Домот на Друштвото во 1891 година биле сместени и деца од: Куманово, Крушево, Охрид и Ениџе-Вардар.² Менувајќи ја средината на живеење, кај овие деца, уште со пристигнувањето, се јавувало незадоволство манифестирно на најразлични начини, и тоа од отпор во совладувањето на знаењата од предметите во наставата, до смислена намера да не се почитува редот и дисциплината во домот, каде што биле сместени. Затоа, и од страна на професорскиот и на воспитувачкиот кадар, во домот биле и честите реакции до Министерство за надворешни работи.

Во едно писмо до министерот за надворешни работи, испратено од Управата на Друштвото, покрај податоците за новопримените десет ученици, било изнесено и поопширно соопштение за нивната слаба дисциплина. Во писмото, покрај имињата на новопримените ученици, пишувало: „Повикувајќи се на Вашата желба Управата на Друштвото за помагање и воспитување на сиромашни и напуштени деца на 31 август примило десет питомци доверени од Вашето министерство. Децата кои ги примивме се овие: Илија Костиќ од Куманово, 12 години; Јован Ристиќ, 12 од Куманово; Јордан Ристиќ, 12 од Куманово; Атанасиј Аранѓеловиќ 14 од Куманово; Коста Аранѓеловиќ 14 од Куманово; Таска Вежановиќ 11 години од Крушево; Сотир Мицковиќ 13 години од Ениџе Вардар; Еф-

---

² Овие деца, за да пристигнат на школување во Кралството Србија, требале да имаат и некоја препорака, која најчесто била од страна на српските конзули и српските црковно-училишни општини во Македонија. Меѓутоа, имало и случаи кога некои од момчињата и сами, без препорака, пристигнувале на школување во Кралството Србија.

то Грдановиќ 13 години од Охрид; Јован Чубјановиќ 14 години од Андријевица и Панајот Леовиќ 14 години од Леово. Сите овие деца посетувале основни училишта, со исклучок на Панајот Леовиќ, кој право од Солун е доведен во Домот за сиромашни деца. Првиот ден по нивното пристигнување веднаш се видело дека овие деца не биле навикнати на ред, ниту знаеле како да се однесуваат. И со испрашувањето, кое го направила Управата, се видело дека и во наставата не стојат добро. Бидејќи Управата е одговорна за целокупниот успех на примените деца, Управата, на седницата од 19 август, донела одлука да Ви се поднесе извештај за децата, кои се примени на 31 август оваа година и така Ви да сте точно известени за Вашите питомци. Вршејќи ја одлуката на Управата имам чест на прво место да го споменам она што се однесува на воспитувањето на примените деца. Децата како што веќе споменавме, не се однесуваат како што се очекуваше.³ Во училиште на часови гласно разговарале и се смееле. Со недисциплината продолжувале и кога биле опоменувани тоа да не го работат.⁴

Во писмото подробно е опишано однесување за време на оброците и хигиената на учениците. „Најголем број од нив јаделе на масата, а некои од нив го зимале тањирот со јадењето меѓу колена под масата, па така јаделе! Лебот го кршеле со заби а не со раце или со нож! Во секое јадење ќе надробеле цело парче леб што го добиваат за ручек со јадењето, па веднаш барале друго парче леб... Облеката и хигиената на телото е ваква: кај тројцата од нив не беше ни едно копче на кошулите, ниту на оделото, на прслуците по два, на капутите 2-3, а на панталоните едно! Кај Чубрановиќ уништени се коленага, кај Јован Ристиќ лактите, а кај Илија Костиќ се

---

³ Архив на Србија, док.1891/413/437. Писмо од 30 септември, П.П.№ 188 испратено од Управата на Друштво за помагање и воспитување на сиромашни и напуштени деца до Министерот за надворешни работи.

⁴ Истојто.

гледале прстите од чевлите. Сите биле нечисти. Јован Ристик на главата имал многу гниди. На сите главите им биле со красти, а косата започнала да им паѓа(...). Тешко ги погодувала наредбата секој ден да го мијат лицето, вратот и ушите со сапун, со изговор дека биле навикнати само во неделите да се мијат со сапун. Интересно беше да се види, како тие им се спротиставуваа на тие наредби, сметајќи ги некои од нив за насилни. Уште потешко им паѓало миењето на забите и на устата по секое јадење. Не помалку ги болело што морале секоја вечер да ги мијат нозете. Во првите денови тоа го правеле со гласно негодување⁵.

На Управата на Друштвото им пречело и нивното „неблагодарно“ однесување кон великодушноста на претпоставените. „Во Домот ниту едно од децата нема сопствени пари... Веднаш по пристигнувањето (1 септември), инсистирале да им се даде три динари, бидејќи сите ќе побегнале! Кога биле прашани за што им биле парите, сите одговориле „да се забавуваме“. И откако не им биле дадени, двајца побегнале од Домот, но, уште истиот ден биле вратени... Пред да го завршиме овој извештај, имаме за должност да споменеме и за една карактеристика кај овие деца, која тешко може да се опише, но која на нив се гледа, кога подолго ќе се посматраат. Тоа е необичното мислење најнапред за себе си, а потоа за својата голема задача. Изгледа дека тие веруваат дека се подготвуваат за да се спаси Србија, и дека преку нив Србија ќе биде големо царство. Тргувајќи од оваа основа тие овде во Србија себе си се сметаат за најстари и дека овде во Белград се што се случува е заради нив, и заради тоа сметаат дека нема потреба секого и да слушаат...“⁶.

За евиденција на успехот и за дисциплината на новопримените ученици била формирана и Комисија, од чија страна, за сра-

---

⁵ Истото

⁶ Истото.

ботеното, на 5 септември 1891 година го известила Министерот за надворешни работи. Од повеќето забелешки било истакнато и следново: „Одговарајќи на првата точка од задачата на име на воспитувањето на учениците, Комисијата мисли дека од нејзиниот краток престој во домот, не може да даде суд, кој не би бил пребрз или површен. Единствено што како веродостојно може да се изнесат неколку појави: дошептување, разговарање, смеење, засмејување на другарите, преминување од клупа на клупа, сè за време на испитот – кои покажуваат многу нестабилна и недоволна школска дисциплина кај овие ученици. Кога станува збор за останатото нивно воспитување, Комисијата има мислење, дека за тоа може најточен извештај да поднесе управата на домот, која е во постојаното дружење со нив и има можности и начини да дознае и испита... Испитувајќи ги желбите на овие ученици, комисијата нашла, за тројца од нив дека имаат желба после гимназијата да се запишат на Војна академија и тоа се: Илија Костиќ, Коста Аранѓевиќ и Јован Ристиќ, а останатите шестмина во Учителското училиште. Запрашани каде би сакале да учителствуваат, во Кралството Србија или секој во своето родно место, сите одговориле, дека би сакале да бидат во својот роден крај...“⁷

Резултатите од доверената задача да се испита подготвеноста на учениците била поразителна. Потпирајќи се на кажувањата на самите питомци, комисијата утврдила дека пред себе има тројца ученици, кои завршиле II клас основно училиште во Белград и шестмина, кои завршиле IV клас. Од тројцата испрашани, само за Тома Вељановиќ било утврдено дека бил подготвен да про-

---

⁷ Архив на Србија, док. 1891/67. Писмо од Управата на Друштвото за помагање и воспитување на сиромашни и напуштени деца до Министерот за надворешни работи. На крајот од писмото следат потписите на претседателот на Друштвото Д. Петровиќ и членовите Љуба Јовановиќ, професор и Урош Белазовиќ, учител.

должи со школувањеѝо (во III клас). Останатите двајца, Јован Чубрановиќ и Сотир Мицковиќ, со комисискиот испит, било констатирано дека тие, со наставната програма за III клас, не би можеле да прејдат во IV клас и дека за премин во III клас имаат доволна подготовка.⁸

Потоа се испрашувани учениците, кои завршиле IV клас и тоа најпрвин по програмата за III, па потоа за IV клас. Комисијата констатирала дека сите шестмина имаат подеднакво знаење, освен Коста Аранѓеловиќ, кој се издвојувал со нешто помала подготовка. Ниту еден од испрашуваните не ги исполнувал барањата на програмите ниту од IV, ниту пак од III клас. Во математиката, во читањето, но и во распознавањеѝо на значењето на реченицата и останатата анализа се покажало како голема слабост кај најголемиот број од учениците. Уште послаби резултати покажале и од материјалот од географија и од историја за III клас. Од испратеното писмо на Комисијата, како примери било истакнато: „Подринскиот округ не можат да го најдат на карта (Ј. Грдановиќ), бил даден одговор дека бил и град (У. Грдановиќ и Јордан Ристик). За Лазар Лазаревиќ знаат само дека бил војвода на Караѓорѓе (исто двајцата), не знаат каде се Гружа и Колубара (Т. Аранѓеловиќ и Јован Ристик). Исто е и со географијата за IV клас: Не ги знаат српските земји! 'Дубровник е во Македонија!', одговорил еден (Јордан Ристик), 'Дубровник е во Стара Србија', го поправил друг (У. Грдановиќ). За Пива, за постанокот на Дрина, кое е Брдо во Црна Гора, не се знаело ништо (Т. Аранѓеловиќ и Јован Ристик...“.⁹

Со донесувањеѝо на одлуката од владата на Сава Грујиќ за запирање на пропагандната активност на друштвото „Св. Сава“ во Македонија и во Стара Србија кон крајот на август 1891 година, започнало и разместувањеѝо на учениците што се школувале во него-

---

⁸ Истото.

⁹ Истото.

вите образовни институции и во домот. За преземените мерки Министерството за надворешни работи уште на 13 август ги известило началниците на: Ваљевскиот, Подринскиот и Крагуевскиот Округ, како и управителот на градот Ниш. Во испратеното писмо било потенцирано: „Една од најважните установи во која ја браниме нашата народност во Ст. Србија и во Македонија, од посегањата на туѓите пропаганди, е подготовката на младинците од тие краеве по училиштата на Кралството, кои, по завршувањето, заминуваат во своите краишта како учители. Стекнатото досегашно искуство покажало дека тие, во Белград, не можат да се подготват за таа голема работа во доволна мерка, која ги чека таму... Поради тоа, најдов за потреба извесен број од овие питомци на Министерство за надворешни работи да ги испратам во некои училишта во внатрешноста од земјата, каде над нив би се водела построга контрола и построг надзор и каде сместени во добри и чисти српски куќи ќе се напојуваат несомнено со српскиот дух. Имам намера и во Крагујевац и Ниш да испратам неколку од овие питомци на Министерството и сметам дека кај Вас и кај управителот на тамошната гимназија-учителско училиште да ми помогнете во оваа работа и дека вие и тој, од своја страна, ќе создадете што подобри услови за образование на учениците, кои таму ќе ги испратам. На прво место ве молам да пронајдете неколку честити и добри српски куќи, каде истратените ученици ќе бидат на стан или на стан и храна, и каде живејќи ќе станат добри и воодушевени бранители на српството кога ќе се вратат во своите краеве... Во Крагујевац ќе испратам 10 – 12 ученици, во Ниш ќе испратам до 20 ученици“.¹⁰

---

¹⁰ Архив на Србија, 1891/437. Писмо П.П.№1317 од 13 август 1891 година испратено од Министерот за надворешни работи до началниците на Ваљевскиот, Подринскиот и Крагуевскиот Округ и до управителот на градот Ниш.

Со почетокот на учебната 1891/1892 година најголем број од учениците биле префрлени во училиштата и во гимназијата во Белград, како и во гимназиите во: Шабац, Краљево, Ваљево и Ниш.

За разлика од случувањата во Домот на Друштвото „Св. Сава“, во новата средина имало построги мерки во спроведувањето на воспитувањето и во дисциплината меѓу пристигнатите ученици. Од страна на директорите и на професорите во гимназиите се испраќале писма до министерот до надворешни работи со уверение дека „ќе стореле се нивното воспитување и образование да биде според неговите упатства“.¹¹

Во гимназиите во внатрешноста сместувањето на пристигнатите ученици не било во пансиони или во домови. Надлежноста ја имале директорите на гимназиите, кои, со претходна согласност, ги распоредувале децата по домовите на угледни граѓани. Директорот на гимназијата во Ваљево, во писмото до министерот за надворешни работи од 17 септември во врска со предвидениот план го известил: „Веќе ми се јавија неколку граѓани, и меѓу нив и еден судија, еден мајор и еден учител, кои би примиле по еден или двајца ученици и само очекувам да Г. началник се врати од пат, па повторно да ги распоредам питомците“.¹² Со иста мерка било постапено и од директорот на гимназијата во Шабац, кој напишал: „Чест ми учтиво да Ве известам, дека ги примив 13-те светосавски-богословски учителски сведителства од овдешните Ваши питомци. По прегледувањето од страна на професорскиот совет од 26 септември оваа година Д бр. 857 донесено е решение сите да се задржат во одделенијата во кои се привремено запишани... Учениците се распоредени по станови, така, сега ќе имаат доволно погодности,

---

¹¹ Истото. Писмо од 9 септември 1891 година испратено од директорот на гимназијата во Ваљево и до Министерот за надворешни работи.

¹² Истото.

услови за учење и секаде се сместени по двајца а највеќе по тројца“.¹³

На директорите на гимназиите и на началниците на окрузите, во врска со сместувањето на учениците, им била издадена наредба да водат сметка да не се направи никаква штета и ниту да се предизвика негодување. Во реализирањето на планот ревносни се покажале и началниците на окрузите, за што потврдуваат и писмата адресирани до Министерот за надворешни работи. Началникот на Ваљевскиот Округ во договор, од 19 септември, со директорот на гимназијата, во градот успеале да сместат 11 ученици и тоа тројца – во домовите кај двајца граѓани, двајца – кај книжарот; двајца – кај еден судија; двајца – кај еден професор и двајца ученици – во домот кај еден свештеник.¹⁴ Кон крајот на октомври бил направен конечниот распоред кога директорот на гимназијата, во доверливото писмо, ги споменува и имињата на граѓаните од Ваљево, каде што биле сместени учениците и тоа: „Кај месарот Илија Ранковиќ се сместени петорица во две соби, во куќата на управникот на задругата Максим Максимовиќ, шестмина, во две соби, кај судијата Ст. Зарковиќ, двајца, во куќата на свештеникот г. Живота Миловановиќ, двајца и еден ученик кај судијата Милошевиќ“.¹⁵ При определување на питомците, се внимавало секогаш да бидат сместени во една соба оние што најдобро се согласувале.

Слично било и известувањето испратено од директорот на гимназијата во Шабац, каде што учениците биле разместени сека-

---

¹³ Истото. Писмо П. П. Бр. 867 од 1 октомври 1891, испратено од В. Младеновиќ, до директорот на гимназијата во Шабац и до Министерот за надворешни работи.

¹⁴ Истото. Писмо од М. Миловановиќ началник на Ваљевскиот Округ до Министерот за надворешни работи.

¹⁵ Истото. Писмо бр. 394 од 9 ноември 1891 година, испратено од директорот на гимназијата во Ваљево до Министерот за надворешни работи.

де по двајца, со исклучок на две места, каде биле сместени по тројца во една соба. Таму каде што ќе се појавело нетрпение и несогласување, веднаш се интервенирало со преместување во други станови.¹⁶

Иницијативата за школување и за сместување на ученици од Македонија, преземена од Министерството за надворешни работи на Кралството Србија, почнала да се намалува во текот на 1897 година. За менување на дотогашниот став влијание имале и некои случувања, кои ѝ оделе во прилог на српската просветна пропаганда. Меѓу нив било и Ирадето од истата година, со кое било добиена официјална дозвола за отворање училишта и во Солунскиот и во Битолскиот Вилает. Оваа просветна пропаганда толку се развила што, во Македонија, освен основни училишта, започнало да се отвораат и средни училишта, како што биле потполната учителска школа во Скопје и гимназијата во Солун. Српската просветна пропаганда, осопособена да им даде „целосно“ средно образование на децата во Македонија, од средината на 1897 година започнала со намалување на бројот на учениците, кои своето образование го продолжувале во Кралството Србија.

---

¹⁶ Истото. Писмо бр. 991 од 16 ноември 1891 година, испратено од директорот на гимназијата во Шабац до Министерот за надворешни работи.

Silvana SIDOROVSKA-CHUPOVSKA

DISCIPLINE AND ACCOMODATION OF THE STUDENTS FROM MACEDONIA IN THE KINGDOM OF SERBIA IN 1891

-SUMMARY-

Most of the students originating from Macedonia by the end of 1880s, attracted by the Serbian propaganda, continued their education in the educational institutions managed by the Sv.Sava Association. In addition to education, the Association took care of the children's accommodation. For that purpose in 1888 a boarding house was opened, and two years later, as a result of increased number of students, a Children's House was opened to help and educate poor and abandoned children. The dissolution of the Sv. Sava Association at the beginning of 1891-1892 school year, most of the students were transferred to the schools and high schools in Belgrade as well as to the high schools in Shabac, Kraljevo, Valjevo and Nish. In the new environment stricter measures were assumed in education and discipline among the new-arrived students.

The initiative related to education and accommodation of the students from Macedonia assumed by the Ministry of Foreign Affairs of the Kingdom of Serbia started to diminish in 1897. Some occurrences also had an impact on the change of the previous attitude and were beneficial for the Serbian education propaganda, among which was the official permission for opening schools both in Thessaloniki and Bitola counties. This educational propaganda contributed to opening secondary schools in addition to primary schools in Macedonia such as "full" Teacher's School in Skopje and High School in Thessaloniki.

In mid-1897 the number of students from Macedonia who continued their education in the Kingdom of Serbia reduced as a result of increased number of trained teachers who delivered “full” secondary education to the children from these regions.